

KOŁO NAUKOWE MŁODYCH GEOGRAFÓW
„GEOHOLICY”
UNIWERSYTET ŁÓDZKI

ZAGOSPODAROWANIE DOLIN RZECZNYCH

pod redakcją
Wojciecha Tołoczko

Materiały Ogólnopolskiej Konferencji
Studenckich Kół Naukowych Geografów
„Zagospodarowanie dolin rzecznych”
Łódź, 27-29 października 2006 r.

Łódź 2007

Zagospodarowanie dolin rzecznych

Copyright by Koło Naukowe Młodych Geografów
GEOHOLICY
Uniwersytet Łódzki

Recenzenci artykułów:

dr Elżbieta Kobojek, UŁ Łódź (1)

dr Artur Kasprzyk, AŚ Kielce (1)

dr Arkadiusz Niewiadomski, UŁ Łódź (11)

Publikacja sfinansowana przez:

**Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
oraz
Dziekana Wydziału Nauk Geograficznych
Uniwersytetu Łódzkiego**

Projekt okładki: **Tomasz Minkiewicz**

Fotografie na okładce: **Daniel Okupny, Bartosz Stawowski**

Adjustacja i skład komputerowy: **Wojciech Tołoczko**

Wydawca: PIKTOR s.c.

Druk i oprawa: Pikator s.c., ul. Gdańska 149, 90-539 Łódź

fax. (42) 617 03 07, tel. (42) 659 71 78

<http://www.pikator.pl>

e-mail: wydawnictwo@pikator.pl

SPIS TREŚCI

Przedmowa	5
Dusza Sylwia, Nowak Anna – Analiza zmian sieci hydrograficznej na terenie Poznania w ujęciu historycznym	7
Grad Nina – Tama Trzech Przełomów – zacofanie czy potęga?	17
Kołodziejczak Krzysztof – Historyczne uwarunkowania zagospodarowania doliny Dłutówki na przykładzie sołectwa Dłutówek i wsi Borkowice	23
Koptyńska Agata, Kotański Marek – Sztola – niewykorzystany potencjał, czyli zagospodarowanie, którego nie ma	33
Krysiak Marek – Charakterystyka zagospodarowania ziemi obszaru doliny Pilicy w okolicach wsi Wielkopole	47
Lesiewicz Agnieszka – Zasilanie powierzchniowe i rzeźba doliny Moszczenicy w okolicach Celestynowa i Rogóżna	55
Okupny Daniel, Stępień Bartosz – Zagospodarowanie doliny Mrogi na odcinku od Jordanowa do Koziołek	59
Opuchowska Jolanta – Atrakcyjność polan śródleśnych Bolimowskiego Parku Krajobrazowego na przykładzie Polany Siwica	67
Pieńkowski Łukasz, Poros Michał, Hałak Łukasz, Leziak Piotr, Wesołowski Witold – Koncepcja zagospodarowania okolic Jaskini Raj w dolinie Bobrzyczki	71
Sobolewski Łukasz, Tołoczko Wojciech – Dolina Dobrzyńki na obszarze gminy Tuszyn – charakterystyka współczesnego zagospodarowania	75
Twardowski Łukasz – Gdańsko-Elbląski spór o wody Wisły i Nogatu, czyli geneza węzła wodnego w Białej Górze	83
Wolski J. Grzegorz – Graźel żółty (<i>Nuphar luteum</i> (L.) Sibth. & Sm.) jako gatunek charakterystyczny dla starorzeczy na przykładzie doliny Pilicy pod Nowym Miastem	95
Wroński Krzysztof – Wpływ środowiska przyrodniczego na działalność człowieka w rejonie Miazgi i Wolbórki	101

Jolanta Opuchowska¹¹

Atrakcyjność polan śródleśnych Bolimowskiego Parku Krajobrazowego na przykładzie Polany Siwica

Celem poniższego artykułu było przedstawienie głównej atrakcji przyrodniczej Bolimowskiego Parku Krajobrazowego, tj. polan śródleśnych na przykładzie Polany Siwica. Polany te stanowią swego rodzaju ewenement przyrodniczo–kulturowy tego obszaru. Są pozostałością po rozwijającym się na tym terenie osadnictwie puszczańskim. Artykuł prezentuje zatem historię ich powstania, krótką charakterystykę, rozwój na przestrzeni wieków oraz perspektywy przetrwania w dotychczasowej formie.

Bolimowski Park Krajobrazowy utworzony został w 1986 r. i zajmuje obecnie powierzchnię 23 130 ha. Swoim zasięgiem objął duży kompleks leśny położony na północny-wschód od Skierniewic, który stanowi pozostałość dawnych puszczy: Bolimowskiej, Jaktorowskiej, Wiskitskiej, Korabiowskiej i Miedniewskiej, położonych w granicach historycznego Mazowsza. Jest to region niezwykle atrakcyjny pod względem przyrodniczym i turystycznym.

Prawdziwą atrakcją parku są śródleśne polany – niespotykane nigdzie indziej w Polsce centralnej rozległe, śródleśne, podmokłe łąki i pastwiska. W całym parku jest ich około 50 o różnej wielkości – od kilku arów do kilkudziesięciu hektarów. Zajmują jedynie ok. 1% powierzchni parku, jednak cechują się nieprawdopodobnym bogactwem przyrodniczym – występuje na nich blisko 1/3 wszystkich chronionych tu roślin. Ich powstanie związane jest z historią tego obszaru, a mianowicie z osadnictwem puszczańskim, zwanym budnictwem (<http://bolimowskipark.ovh.org>).

---

¹¹ Koło Naukowe Młodych Geografów GEOHOLICY, Uniwersytet Łódzki, ul. Narutowicza 88, 90-139 Łódź

Budnicy pojawili się w puszczech już w XV wieku, ale ich działalność uległa nasileniu w drugiej połowie XVIII wieku, w związku z rozwojem gospodarczym i rosnącym popytem na produkty leśne. Ich praca polegała na przetwarzaniu w lesie, na miejscu, dużych mas drewna na produkty o małej masie, ale relatywnie dużej wartości, które łatwo można było dostarczyć do miasta. Tym samym budnicy dostarczali takich produktów jak: węgiel drzewny, smoła, dziegieć¹², potaż¹³, popiół, młoda kora dębowa (używana jako surowiec garbarski), lyko lipowe, gonty, klepki, łuczywo i smolne szczapki. Prowadzili koczowniczy tryb życia. Osiedlali się w lesie, wypalali fragment puszczy pod uprawę roślin i chów jakiegoś zwierzęcia i budowali prymitywne półziemianki, zwane budami, skąd pochodzi nazwa ich zawodu. Po wyeksploatowaniu lasu w określonym miejscu, porzucali je i przenosili się w inne. Jako proceder niszczący lasy, budnictwo zostało zakazane prawem w 1830 r. Pozostałe po budnikach wypalone połacie lasu często przechodziły pod użytkowanie rolnicze, a w miejscu tym tworzyło się osiedle lub przysiółek wsi. Część polan służyła jako łąki i pastwiska dla zwierząt gospodarskich, głównie koni i bydła. Regularne koszenie i spasanie uchroniło je przed zarastaniem drzewami i krzewami, zaś duża wilgotność zapewniała bogatą i różnorodną roślinność zielną. Ten niezmienny, trwający nieraz przez całe stulecia, sposób użytkowania sprawił, iż na polanach wykształciły się bardzo rzadkie i ciekawe zespoły roślinne. Można tam znaleźć 20 gatunków roślin chronionych i 25 umieszczonych na „Czerwonej liście” gatunków zagrożonych wyginięciem. Obecnie jednak, istnieje ryzyko, że polany znikną z krajobrazu, jako że naturalnym procesem zachodzącym na nich po zaprzestaniu działalności człowieka jest sukcesja leśna.

Oprócz śródleśnych polan śladem po budnikach jest także słowo „budy” w nazwach miejscowości, np. Budy Grabskie, miejscowość położona na wschód od analizowanego terenu. (Olaczek 1999).

Największą polaną śródleśną jaka znajduje się na terenie Puszczy Bolimowskiej jest położona w jej północno-zachodniej części Polana Siwica zajmuje ona powierzchnię ok. 70 ha. Jej nazwa pochodzi najprawdopodobniej od mgieł, które rano i wieczorem unoszą się nad mokradłami. Jest ona torfowiskiem niskim ze złożami torfu o miąższości sięgającej 2 metrów. Dominuje tu torf turzycowo – mszysty. W przeszłości był on eksploatowany, o czym świadczą długie, wąskie doły potorfowe zalane obecnie wodą. Spotkać je można w północnej części torfowiska.

---

¹² dziegieć - lepka, ciemnobrazowa ciecz, powstająca w wyniku rozkładowej suchej destylacji kory brzoźowej, rzadziej bukowej. Stosowana w przeszłości w chorobach skóry, do impregnacji płótna i skóry, do smarowania osi, uszczelniania beczek, przyklejania grotów do strzał (www.pl.wikipedia.org)

¹³ potaż - substancja produkowana z popiołu pochodzącego ze spalania drewna i węgla drzewnego, od starożytności powszechnie stosowana przy produkcji mydła, szkła, wyrobów ceramicznych oraz jako nawóz (www.pl.wikipedia.org)

Na glebach torfowych i torfowo – mułowych rozwinęła się tu roślinność łąkowa z wieloma gatunkami roślin chronionych i ginących. Do najważniejszych należą turzyce. Miejsca najbardziej podmokłe zajmują kępy turzycy sztywnej *Carex elata*. Powierzchniowo dominują natomiast zbiorowiska turzycy tunikowej *Carex appropinquata*. Wśród jej kęp można znaleźć wiele gatunków bagiennych:

- Jaskra olbrzymiego – *Ranunculus lingua*
- Przytulię błotną – *Galium palustre*
- Tarczycę pospolitą – *Scutellaria galericulata*
- Wiechlinę błotną – *Poa palustris*

oraz łąkowych:

- Ostrożenia błotnego – *Cirsium palustre*
- Niezapominajką błotną – *Myosotis palustris*
- Rzeżuchę łąkową. – *Cardamine pratensis*

W przeszłości łąki, gdzie dominowała turzyca tunikowa były koszone. Przeprowadzono nieudane próby melioracji, które doprowadziły do obniżenia się poziomu wód gruntowych. Zaniechanie użytkowania i osuszenie spowodowało wycofanie się roślinności łąkowo – torfowej. Obecnie w krajobrazie polany coraz częściej dominują ziołorośla, które są pierwszym ogniwem sukcesji w kierunku lasów bagiennych. W ziołoroślach obserwuje się duży udział wysokich bylin. Zakwitają one stosunkowo późno (początek lipca), ale na długo (aż do końca września). Wśród roślin dominuje wiązówka błotna – *Filipendula ulmaria*

Na południe od dołów potorfowych obserwujemy kolejne stadium sukcesji roślinności. Są to zarośla wierzbowe zwane również łozowiskami. Wśród płatów ziołorośli pojawiają się małe kępy różnych gatunków wierzb *Salix* i brzozy brodawkowatej *Betula pendula*, które z czasem wypierają roślinność zielną.

W południowo – zachodniej części polany zachodzi degradacja torfowiska. Dochodzi do przesuszenia torfu i jego szybkiej mineralizacji, świadczą o tym takie rośliny azotolubne jak:

- Pokrzywa zwyczajna *Urtica dioica*
- Wierzbownica kosmata *Epilobium hirsutum*
- Ostrożeń polny *Cirsium arvense*

Polana jest ostoją wielu zwierząt. W tym licznych ptaków wodno- błotnych, jak na przykład: gęś gęgawa *Anser anser*, derkacz *Crex crex*, bekas kszyk *Gallinago gallinago*, cyraneczka *Anas crecca*, łabędź niemy *Cygnus olor*, lub pojawiających się w tym rejonie czasami: żurawi *Grus grus*, czapli siwych *Ardea cinerea* czy bocianów czarnych *Ciconia nigra*. Z dużych ssaków można tu spotkać: sarny *Capreolus capreolus*, dziki *Sus scrofa* oraz największego ssaka parku łosia *Alces alces*. Poza tym znajdziemy tu także siedliska zaskrońca

zwyczajnego *Natrix natrix*, żmii zygzakowatej *Vipera berus*, jaszczurki zwinki *Lacerta agilis*, wielu gatunków żab i innych zwierząt (Kucharski, Kurzac 1998).

Od 1998 r., w ramach Programu Restytucji Polan Puszczy Bolimowskiej, prowadzonego przez Nadleśnictwo Skierniewice, Dyрекcję BPK i Fundację EkoFundusz przedsięwzięto liczne prace mające na celu powstrzymanie sukcesji leśnej i przywrócenie dawnego bogactwa przyrodniczego na obszarze polan. Konsekwencją tego programu było objęcie polany Siwica ochroną rezerwatową. Obecnie wstęp na ten obszar może odbywać się jedynie w obecności pracowników Nadleśnictwa Skierniewice lub Dyrekcji Bolimowskiego Parku Krajobrazowego. Podjęto tu także działania mające na celu hamowanie sukcesji leśnej (Król (red.) 1997). Należą do nich takie zabiegi ochrony czynnej jak na przykład: koszenie łąk raz do roku oraz szuwarów raz na 2-3 lata. Zabroniona jest tu budowa nowych rowów melioracyjnych, gdyż spowodowałyby to obniżenie poziomu wód gruntowych, a co za tym idzie przesuszenie polany. W planach jest także budowa wieży widokowej w pobliżu gajówki Siwica, co pozwoli na prowadzenie stacjonarnych obserwacji przyrodniczych tego terenu (Hejduk 1999). Zauważyć przy tym należy, iż ze względu na sukcesję w kierunku zbiorowisk leśnych, utrzymanie śródleśnych polan w krajobrazie Puszczy Bolimowskiej uzależnione jest od człowieka. Prowadzone zabiegi (jak wspomniane wcześniej koszenie) są jednak stosunkowo kosztowne, stąd przyszłość łąk, zwłaszcza tych mniejszych, stoi pod znakiem zapytania.

LITERATURA

- Hejduk J., *Zoologiczna ścieżka dydaktyczna - Kręgowce lądowe polany Siwica*, Wyd. BPK, Skierniewice 1999.
- Król B. (red.), *Plan ochrony Bolimowskiego Parku Krajobrazowego, Faza 2 – Środowisko abiotyczne. Charakterystyka, stan, zmiany, przekształcenia*. Urząd Wojewódzki w Skierniewicach, Towarzystwo Urbanistów Polskich, Warszawa 1996.
- Kucharski L., Kurzac M., *Szlakiem Polan Puszczy Bolimowskiej (ścieżki dydaktyczne)*, Wyd. BPK, Skierniewice 1998.
- Olaczek R., *Puszcza Bolimowska – przeszłość i przyszłość* [w:] Czyżewska K. (red.), *Journal of the Polish Botanical Society, Roślinność Bolimowskiego Parku Krajobrazowego*, vol. 85, Łódź 1999.
- <http://bolimowskipark.ovh.org>